

דין ביעור חמץ בערב פסח שחל בשבת

1. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף מט עמוד א
 משנה. ארבעה עשר שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת (בין חולין בין תרומה, חוץ מכדי אכילתו לשבת, אבל כל מה שעתיד לבער - יבער.), דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: בזמנו. רבי אליעזר בר צדוק אומר: תרומה - מלפני השבת, וחולין - בזמנו. (שאינו יכול להאכילה לא לזרים ולא לבהמת זרים, ולהשהותה אי אפשר, אבל חולין אין צריך לבער אלא בזמנו, שיכול למצוא להן אוכלים הרבה.)

המקילין וע"ש דיותר טוב בבשר ודגים מבפירות. וה"ה דיכול לקיים בתבשיל (כגון קניידליך) אך יש נ"מ דזה אינו מותר רק קודם שעה עשירית והיכא שמקיים בפירות או בבשר ודגים יוכל לקיים אפילו אחר שעה עשירית אך בכ"ז יזהר שיאכל רק מעט ולא למלא כריסו כדי שיאכל מצה לתיאבון. ועיין באחרונים שכתבו דטוב ג"כ שיחלק סעודת שחרית של פת לשנים דהא י"א דיוצא בזה ידי סעודה ג' וכ"כ בביאור הגר"א דנכון לעשות כן אך כ"ז אם יש לו שהות לברך בינתים ולהפסיק איזה שהות כדי שלא יהיה בכלל ברכה שאינה צריכה:

2. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף יג עמוד א

ואיבעית אימא: רב דאמר כי האי תנא, דתניא: ארבעה עשר שחל להיות בשבת - מבערין את הכל מלפני השבת, ושורפין תרומות טמאות תלויות וטהורות, ומשיירין מן הטהורות מזון שתי סעודות, כדי לאכול עד ארבע שעות, דברי רבי אלעזר בן יהודה איש ברתותא שאמר משום רבי יהושע... אמרו: לא זזו משם עד שקבעו הלכה כרבי אלעזר בן יהודה איש ברתותא שאמר משום רבי יהושע.

3. רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ג הלכה ג

חל ארבעה עשר להיות בשבת בודקין את החמץ בלילי ערב שבת שהוא ליל שלשה עשר ומניח מן החמץ כדי לאכול ממנו עד ארבע שעות ביום השבת, ומניחו במקום מוצנע והשאר מבערו מלפני השבת, ואם נשאר מן החמץ ביום השבת אחר ארבע שעות מבטלו וכופה עליו כלי עד מוצאי יום טוב הראשון ומבערו.

4. טור אורח חיים הלכות פסח סימן תמד

ומשיירין מזון ב' סעודות לצורך השבת דסעודה ג' זמנה אחר המנחה ואז אינו יכול לעשותה לא במצה ולא בחמץ וטוב לעשותה בפירות

5. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף צט עמוד ב

משנה. ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך.

6. תוספות מסכת פסחים דף צט עמוד ב

לא יאכל אדם - ... וא"ת ומה לא יאכל אי מצה אפילו קודם נמי אסור כדאמרין בירושלמי כל האוכל מצה בערב הפסח כאילו בועל ארוסתו בבית חמיו ... וי"ל דאירי במצה עשירה דלא אסר בירושלמי אלא במצה הראויה לצאת בה חובתו ואוכלה קודם זמנה אבל מצה עשירה שריא וכן היה נוהג ר"ת.

7. טור אורח חיים הלכות פסח סימן תמד

ור"ת היה נוהג לעשותה במצה עשירה שנילושה במי פירות

8. שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תמד סעיף א

י"ד שחל להיות בשבת, בודקין ליל שלשה עשר. ומבערים הכל לפני השבת, ומשיירין מזון שתי סעודות לצורך השבת, דסעודה שלישיית זמנה אחר המנחה ואז אינו יכול לעשותה לא במצה ולא בחמץ אלא במצה עשירה, וצריך לעשותה קודם שעה עשירית. הגה: ובמדינות אלו שאין נוהגין לאכול מצה עשירה, כדלקמן סימן תס"ב סעיף ד' בהגה, יקיים סעודה שלישיית במיני פירות או בשר ודגים כדלעיל סימן רצ"א סעיף ו' בהגה.

9. משנה ברורה סימן תמד ס"ק ז

(ז) קודם שעה עשירית - דמשם ואילך אפילו מצה עשירה אסור לאכול כדי שיאכל מצה לתאבון וכדלקמן בסימן תע"א ס"ב:

10. משנה ברורה סימן תמד ס"ק ח

(ח) יקיים וכו' במיני פירות - עיין לעיל בסימן רצ"א ס"ה די ש דעות בפוסקים אם צריך לעשותה דוקא בפת או דסגי ג"כ בשאר דברים ולזה אמר דבשעת הדחק כזה יכול לסמוך על

11. תשובות והנהגות כרך ב סימן ריא

(ה) משייר לשבת לחם כדי ב' סעודות, וכן מאכלי חמץ ממש לתניקות ישייר רק כפי צורך מאכלם עד זמן האיסור, ויש אומרים שהתירו לשייר לחם רק כדי ב' סעודות דשבת שהכרח, אבל לא הותר לשייר לחם לסעודה בצהריים של ערב שבת לאחר הביעור שאין זה צורך כלל, ורוב הפוסקים לא מחלקין רק הותר לו לשייר כפי צרכו דחמץ עד סוף זמן האכילה דחמץ בשבת, ואפילו לסעודה בע"ש בצהרים אם רצונו בכך, והעיקר לצמצם בלחם שקונה לשבת זו, וישער כמה צריך שיהיה לכל אחד לחם לכל סעודה, וכן לילדיו הכמות שבודאי יאכלו, ואם יש צורך לכך יצרף ללחם משנה מצה כרוכה במפה שלא יגע בחמץ ואינו חושש, והחכם עיניו בראשו לקנות מעט, באופן שיאכלו הכל ולא יישאר לבער אלא פירורים, שאם ישאר חתיכות לחם לפעמים קשה לבערם בשבת, ויזהירם בשבת גופא לאכול כל מה שהכין להם.

12. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קנה

מה שרוצה כתר"ה לידע דעתי הקלושה בדבר איך יעשו אלו שאין רצונם להשאיר חמץ לסעודת השבת שחל שנה זו בערב הפסח בחיוב הפת ולחם משנה שצריכים לשתי הסעודות, אבאר מתחלה עצם איסור מצה בערב פסח שפליגי הראשונים בזמן האיסור וממילא יתבאר גם למעשה. ... אלא יאכלו שתי הסעודות במצה עשירה ולאוכלם רק בזמן היתר אכילת חמץ. ידידו, משה פיינשטיין.

13. פסקי תשובות אורח חיים סימן תמד אות ג

ואף שמצה עשירה דינה כפת הבאה בכסנין שברכתה בתחילה בומ"מ ולבסוף על המחיה, מ"מ בשבת זו שקובע עליה את סעודות השבת מברך עליה המוציא וברהמ"ז ונוטל ידיו בתחילת הסעודה ומברך ענט"י (ובפרט אם יקפיד לאכול ממנה שיעור מרובה כמו שדרכו לאכול מפת ממש בסעודה מעין זו, ויקח שני מצות עשירות ללחם משנה).

14. שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן תמד סעיף ד

והיה ראוי לקיימה במצה מבושלת שלא נימוחה לגמרי בבישולה אלא פרוסותיה קיימין דהיינו שיש בכל אחד מהן כזית בענין שמברכין עליהן המוציא וברכת המזון ויכול לקיים בה סעודה ג' לדברי הכל שהרי מותר לאכלה בערב פסח כיון שאין אדם יוצא ידי חובתו בפסח במצה מבושלת (כמו שיתבאר בס"י תס"א) אלא שאין נוהגין לעשות כן. ומי שנוהג כן וכן במקומות שנוהגין לאכול מצה עשירה צריכין ליזהר שיאכל סעודה ג' זו קודם שעה עשירית שמכאן ואילך אסור לאכול פת עד הערב כמו שיתבאר בס"י תע"א:

15. מגן אברהם סימן תמד ס"ק ב

וכ' מהרי"ל והי' ראוי לעשות במצה מבושלת אך לא ראיתי נוהגין כן עכ"ל:

16. ערוך השולחן אורח חיים סימן תמד סעיף ה

והנה גם אצלינו יכולין לעשות סעודה שלישיית במצה מבושלת והרבה נוהגין אצלינו כן

17. שו"ת יביע אומר חלק ו - אורח חיים סימן לט

עמדתי ואתבונן בענין מה שאמרנו בירושלמי האוכל מצה בערב הפסח כבא על ארוסתו בבית חמיו, האם מותר לאכול מצה מבושלת או מטוגנת בשמן, או לא..... ואין הבדל בזה בין מבושלת לבין מטוגנת בשמן. וכמ"ש בש"ע הגר"ז. ובחיי אדם. ואף שהפמ"ג כ', שצ"ע במטוגנת בשמן בלי יין, אם מותר לאוכלה בע"פ, דשמא יוצאים בה י"ח לביל פסח. ע"ש. נראה שאין ספקו מוציא מידי ודאי של הגר"ז והח"א. ולכן יש להקל גם במצה מטוגנת בשמן. והנלע"ד כתבתי.

18. פסקי תשובות אורח חיים סימן תמד אות ו

אך כל זה אם יש לו שהות לברך ולהפסיק איזה שהות כדי שלא יהיה בכלל ברכה שאינה צריכה. ושיעור שהות זו, יש אומרים שהוא חצי שעה, וי"א רבע שעה, ויש אומרים שהוא זמן מועט כדי הילוך ד' אמות, ויש הכותבים שיפסיק מעט בדברי תורה או בטיול, דהיינו שיצא חוץ לביתו לזמן מה. ואם הזמן דחוק וכל ליטול ידיו מיד אחר ברהמ"ז ויסמוך על הדעה דדי בהפסק כשיעור הילוך ד' אמות ועל השיטות הסוברים שכל שמוכרח לעשות כן משום סעודה שלישית אין בו משום ברכה שאינה צריכה.

ביעור ביום י"ג

19. מרדכי מסכת פסחים פרק אור לארבעה עשר רמז תקמג

והנהיג רש"י כשחל י"ד להיות בשבת לשרוף חמץ ב"ג ביום ששי בערב שבת קודם חצות גזירה שמא ישהה לשנה הבאה לאחר חצות וצריך לשרוף שלא יחליף בשאר השנים דקי"ל כרבי יהודה דאמר אין ביעור חמץ אלא שריפה

20. שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תמד סעיף ב

טוב לבער בערב שבת קודם חצות, כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים לבער אחר חצות. (וביום השבת, יבטלנו) (טור).

21. משנה ברורה סימן תמד ס"ק י

(י) וביום השבת יבטלנו - וכדלקמן בס"ו ואינו צריך לבטל בע"ש בשעת ביעורו דסוף סוף יהיה צריך לבטל ביום מחר שהרי חוזר וזוכה בפת שמשירר לצורך השבת ויש לחוש שמא ישאר מהם מעט:

22. פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן תמד ס"ק ג

ג וביום. עיין מ"א. למעט יום ו'. ולא גזרו אטו שאר שנים, דביטול היום אין כל כך חובה. הא ביטול הלילה צריך,

23. תשובות והנהגות כרך ב סימן ריא

וראוי לבער כזית דוקא כמצותה, אבל אינו אומר לאחרי השריפה בערב שבת כל חמירא, אבל היה רצון שהבאנו בהגדה של פסח לומר אחרי ביעור חמץ, השנה אומרה בכוונה בע"ש אחרי השריפה אם נוהג לומר כן כל שנה אחרי הביעור

חמץ שנשאר אחר ד' שעות

25. רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ג הלכה ג

ואם נשאר מן החמץ ביום השבת אחר ארבע שעות מבטלו וכופה עליו כלי עד מוצאי יום טוב הראשון ומבערו.

26. שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תמד סעיף ה

אם נשאר חמץ אחר שאכלו, מבטלו וכופה עליו כלי עד מוצאי יום טוב, ומבערו.

27. משנה ברורה סימן תמד ס"ק כא

(כא) מבטלו וכופה וכו' - ומיירי דלית כותי או כלב ליתנו לו דאל"ה אף שכבר עברו ארבע שעות ועומד בשעה חמישית יטלטלו ויתן להם וכן מותר לטלטלו ולהשליכו לביה"כ אם יש לו ביה"כ בחצירו

28. פסקי תשובות אורח חיים סימן תמד אות יח

והחזו"א חולק וסובר דבהטלה לביה"כ"ס לאחר זמן איסורו אינו כמבוער מן העולם משום שעדיין ראוי לבהמה ע"י נקיון וראוי להסקה, והיינו בבתי כסאות שלהם שהיה נשאר החמץ בחצירו, אבל בביה"כ"ס שלנו שנשטף ויוצא לביוב מרכזי, כו"ע יודו שזה ביעור גמור וכמשליכו לים.

ואכן, כן נהוג היום בכל תפוצות ישראל שהחמץ הנשאר לאחר סעודת שבת מחתכין לחתיכות ומשליכים אותו לביה"כ"ס.

ואלו שאוכלים מאכלי שבת בצלחות חד פעמיות יחד עם פת, ונשאר בצלחות פירורים, ולהשליך הצלחות לפח אשפה אי אפשר, כי הפח אשפה הוא רכוש או רכוש משותף לכל דיירי הבנין ועדיין יש עליו חובת ביעור (עיין להלן ס' תמ"ה אות ז'). ויש שתי עצות איך לבער חמץ זה. א. ניחם בתוך שקית אשפה וישפוך לתוכו חומר הפוגם כאקונומיקה או מי אמה וינער היטב ואח"כ ישליכם לאשפה. ב. אם גר בקומוניקה שיש עירוב יוציאם מביתו וישליכם במקום הפקר כמגרש ריק או במדרון הר וכדו'.

הפירורים שנשארו על המפה

29. שו"ת הרא"ש כלל כד סימן א

ששאלת ערב פסח שחל להיות בשבת אם יכול לומר לאינו יהודי להוליך המפה לביתו. שר"י ז"ל כתב בפ"ק [דשבת יט] דדוקא מזונות נותנים לפני הכותי בחצר אבל לא שאר חפצים משום דודאי יוציאם. לא ידענא למה צריך להוציא המפה והקערות מהבית אלא ינער המפה והקערות יקנחם באצבעו וטומנם מן העין עם שאר כלי החמץ.

30. שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תמד סעיף ד

אחר שאכל בשבת זה סעודת שחרית, ינער המפה שאכלו בה ויקנח הקערות באצבעו ויטמנם מן העין עם שאר כלי החמץ

31. משנה ברורה סימן תמד ס"ק טו

(טו) ינער המפה - ואותן פירורין דקים וקינח הקערות אין צריך להוציאן מרשותו דנדרסין ברגלים ומתבערים מאליהן ומ"מ טוב שיכבד הבית אח"כ ע"י עכו"ם ואם אין לו עכו"ם יכבד בעצמו ע"י שינוי בבגד [אחרונים]:

32. פסקי תשובות אורח חיים סימן תמד אות טז

היינו בזמניהם שהיה איסור של "אשוויי גומות", אבל בזמננו שכל הבתים מרוצפים אין איסור ומותר לטאטא הבית, ואכן כך יש לעשות אחר גמר אכילת החמץ, ויזרוק הפירורים לתוך ביה"כ"ס,

שלא לבשל מאכלים שנדבקים

33. שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תמד סעיף ג

אין מבשלין לשבת זה דייסא וכיוצא בזה, ואין עושין בו פת הצנומה בקערה. הגה: ואם עבר ובשל והמאכל דבוק בקדירה וא"א לקנחו, יש להדיחו מעט להעביר החמץ (מהר"ו).

34. משנה ברורה סימן תמד ס"ק יא

(יא) דייסא וכיו"ב - דבר שדרכו לידבק בכלי כי יצטרך להדיחם אחר האכילה משום איסור חמץ ואסור כיון שאין צריך להם שוב באותו היום כבסימן שכ"ג ס"ו:

35. משנה ברורה סימן תמד ס"ק יד

כתבו הפוסקים שטוב שיבשלו בכלים חדשים המוכנים לפסח. וכהיום נהגו בכמה מקומות במדינתנו שאחר התפלה אוכלים מאכלים קרים של חמץ ואחר חצי היום אוכלים תבשילים חמים שעמדו בתנור ושנתבשלו בכלים של פסח ויוצאים בזה סעודה ג':

36. פסקי תשובות אורח חיים סימן תמד אות יא

אמנם למעשה א"צ לכל זה כי מנהג רוב אחב"י שבשבת זו אין מבשלים חמץ כלל, אלא כל תבשילי שבת מבשלים בכלי פסח במוצרים הכשרים לפסח ומערים התבשילים לכלי אכילה חד פעמיים כדי שיוכלו לאוכלם יחד עם חמץ